

Дисертації, захищені у спеціалізованих вчених радах Харківської державної академії культури

Дисертації, захищені у спеціалізованих вчених радах Харківської державної академії культури : до 25-річчя створення спеціалізованих вчених рад : бібліогр. покажч. / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури ; [уклад.: С. В. Євсєнко, О. М. Левченко, О. С. Хижна ; наук. ред. Н. М. Кушнарєнко]. — Харків : ХДАК, 2020. — 146 с.

На початку вересня 2019 р. Харківська державна академія культури (ХДАК) відсвяткувала 90-річчя від часу заснування, і вже понад чверть століття у закладі працюють спеціалізовані вчені ради із захисту докторських (кандидатських) дисертацій.

Визнано, що одним з індикаторів розвитку науки, що забезпечує підтримку та реалізацію її надбань, є дисертаційні дослідження. Зокрема, засновник вітчизняної школи наукознавства Г. Добров, зазначав, що "...серед інших вимірювачів темпів і тенденцій розвитку науки матеріали за кандидатськими та докторськими дисертаціями є одними із найбільш наукових. В дисертаціях більшою мірою, ніж в масиві публікацій, міститься елемент новизни. Дисертація є концентрованим відбиттям того, що розсіяно та продубльовано самим автором та їх послідовниками у численних публікаціях"¹, адже містить велику кількість відомостей наукознавчого, бібліометричного, документознавчого та інформаційного характеру. Крім того, напрями наукового пошуку для дисертаційних досліджень обирає, контролює, обговорює та затверджує наукове товариство відповідно до рівня розвитку науки, тому дисертації об'єктивно відбивають думку експертів щодо стану справ у науці та слугують інформаційною базою для визначення тенденцій її розвитку.

Дисертаційне дослідження як процес і форма наукового пізнання, спосіб репрезентації здобутих результатів має вищий, у порівнянні з іншими видами досліджень, рівень складності. Структурування методологічного апарату, оформлення емпіричних результатів роботи, формулювання теоретичних висновків — все це істотно відрізняє дисертаційну роботу від інших видів наукової діяльності.

Науково-допоміжні бібліографічні посібники є вагомим складником системи інформаційного забезпечення будь-якої галузі. Видання, що висвітлюють діяльність спеціалізованих вчених рад конкретних установ, також надають можливість простежити тенденції розвитку певних наукових дисциплін.

Рецензований покажчик містить розгорнуту аналітичну, довідкову, фактографічну та бібліографічну інформацію з історії функціонування спецрад закладу, нерозривно пов'язаної з видатними представниками вітчизняної інтелектуальної еліти в галузі культурології, мистецтвознавства, документології, книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства; висвітлює їхню діяльність із захисту кандидатських і докторських дисертацій у галузі культурології, мистецтвознавства, педагогічних, технічних, філософських, історичних наук і соціальних комунікацій за спеціальностями: теорія та історія культури, українська культура, книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, документознавство, архівознавство, теорія та історія соціальних комунікацій, музезнавство, пам'яткознавство тощо.

Сьогодні у ХДАК працюють дві спецради — Д 64.807.01 за двома науковими спеціальностями: 26.00.01 "Теорія та історія культури", 26.00.04 "Українська культура" з правом прийняття до розгляду та захисту докторських (кандидатських) дисертацій у галузі культурології та мистецтвознавства; Д 64.807.02 за спеціальністю 27.00.03 "Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство" з правом прийняття до розгляду та захисту докторських (кандидатських) дисертацій у галузі соціальних комунікацій.

Відкриває покажчик ґрунтовна вступна стаття доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча мистецтв України, ректора ХДАК В. Шейка, докторки педагогічних наук, професорки, заслуженої працівниці культури України, професорки кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Н. Кушнарєнко та провідної бібліографині бібліотеки ХДАК С. Євсєнко "Спеціалізована вчена рада як колеґальний орган підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів". Вступна стаття містить розгорнутий історичний та бібліометричний аналіз за темою. Перші спецради розпочали функціонувати у 1990-х рр. Як зазначають автори, і з цим погодиться вся фахова спільнота, "вони відразу посіли особливе місце в науковому просторі України, забезпечили надійне підґрунтя для підготовки кадрів вищої кваліфікації — докторів і кандидатів наук у галузі культурології, мистецтвознавства та соціальних комунікацій" (с. 7).

У посібнику відображено 233 дисертації, захищені та переатестовані у спеціалізованих вчених радах ХДАК упродовж 1994—2019 рр., написані українською, російською та румунською мовами: 44 докторські та 189 кандидатських. За науковими галузями: 94 доктори й кандидати наук із мистецтвознавства, 57 докторів і кандидатів наук із соціальних комунікацій, 42 доктори й кандидати культурології, 21 доктор і кандидат педагогічних наук, 10 докторів і кандидатів філософських наук, 2 доктори технічних наук, 2 кандидати історичних наук.

¹ Добров Г. М. Наука о науке. 3-е изд., доп. и перераб. Киев : Наук. думка, 1989. С. 103.

Структурно покажчик складається з трьох розділів. Перший містить бібліографічні описи дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Д 64.807.01, другий — бібліографічні описи дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Д 64.807.02, третій — інформацію про переатестацію дисертацій, захищених за межами України. У середині першого та другого розділів записи розташовано за рубриками "Захист кандидатських дисертацій" і "Захист докторських дисертацій". У рубриках матеріал згруповано за роками захисту, а всередині — за алфавітною послідовністю прізвищ авторів.

Бібліографічні записи містять бібліографічні описи та анотації. Бібліографічні дані охоплюють: прізвище автора; тему дослідження; науковий ступінь, на який подано дисертацію; номер та назву спеціальності, за якою виконано дисертаційне дослідження; прізвище наукового керівника/консультанта; назву організації, де виконано дисертаційне дослідження; місце та рік написання, обсяг, дату захисту. У розділі "Переатестація дисертацій, захищених за межами України" зазначено дати захисту й переатестації. Анотації розкривають основні положення наукового дослідження. Всі описи складено відповідно до норм сучасного українського правопису, чинних державних і міждержавних стандартів.

Проведений фахівцями аналіз свідчить, що за період функціонування спецради установи набували повноважень щодо прийняття до розгляду та захисту докторських чи кандидатських дисертацій за науковими спеціальностями: 05.13.05 "Системи автоматизації проектування", 05.25.05 "Інформаційні системи і процеси" (2 захисти, 1%), 07.00.08 "Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство" (21 захист, 9%), 17.00.01 "Теорія та історія культури" (51 захист, 22%), 17.00.08 "Музеєзнавство, зберігання художніх цінностей та пам'яток архітектури" (2 захисти, 1%), 17.00.03 "Музичне мистецтво" (2 захисти, 1%), 17.00.04 "Кіномистецтво, телебачення" (2 захисти, 1%), 26.00.01 "Теорія та історія культури" (57 захистів, 25%), 26.00.04 "Українська культура" (30 захистів, 13%), 26.00.05 "Музеєзнавство, пам'ятокознавство" (5 захистів, 2%), 27.00.01 "Теорія та історія соціальних комунікацій" (4 захисти, 2%), 27.00.02 "Документознавство, архівознавство" (6 захистів, 2,6%), 27.00.03 "Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство" (47 захистів, 20%).

Першою за часом створення (1994) була спецрада ХДАК культурологічно-мистецького профілю Д 64.807.01. Нині в ній працюють лише доктори наук — провідні вчені ХДАК та усієї України, що гарантує високу якість підготовки та експертизи дисертаційних досліджень. Захист докторських (кандидатських) наукових досліджень відбувається за двома основними спеціальностями: 26.00.01 "Теорія та історія культури" (у галузі культурології та мистецтвознавства) та 26.00.04 "Українська культура" (у галузі культурології та мистецтвознавства).

За період функціонування спецради науковий простір України та інших країн світу поповнився 150 докторами та кандидатами наук для сфери

культури й мистецтва: 25 докторів (17%) і 125 кандидатів наук (83%). Серед докторів наук — 16 докторів мистецтвознавства (64%), 9 докторів культурології (36%), серед кандидатів наук — 78 кандидатів мистецтвознавства (62%), 33 кандидати культурології (26%), 10 кандидатів філософських наук (8%), 2 кандидати історичних наук (2%).

Для дисертаційних досліджень, захищених у ХДАК, характерний ґрунтовний методологічний підхід. Наукові розвідки на перетині дисциплін надають найвагоміші результати: *"Специфікою багатьох дисертацій є застосування культурологічного підходу до вирішення наукової проблеми чи обґрунтування нового наукового напрямку. Учені ХДАК доклали значних зусиль щодо уточнення його сутності, міждисциплінарного спрямування. Умовно цю сутність можна звести до таких ключових позицій: предметне поле цього підходу — завжди культура (у широкому сенсі — як феномен, у вузькому — як специфічна сфера); дослідження здійснюється за допомогою поняттєво-термінологічного апарату культурології; сформована методологія, яка хоча й містить виражені ознаки наукової універсальності, однак має й певні пріоритети в локальних дослідженнях культури і мистецтва, що дозволяє розглянути явище, процес, об'єкт чи предмет у культурологічному аспекті; переважання ціннісної домінанти над іншими (структурними, функціональними, генетичними, еволюційними та ін.) основами вивчення культури у всіх її проявах. Долучення культурологічного підходу до гуманітарних наук гарантує їх розвиток, забезпечує новим науковим знанням"* (с. 15).

Другий розділ посібника містить бібліографічні описи дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Д 64.807.02, що хронологічно є другою і за часом створення. Це рада бібліотечно-інформаційного профілю, котру неодноразово реформували через зміни в номенклатурі наукових спеціальностей, відповідно змінювався й персональний склад.

Статистика свідчить, що за означений період у спецраді Д 64.807.02 було захищено 83 дисертації: 18 докторських (22%), 65 кандидатських (78%), з них — 10 докторських дисертацій (55,6%) захищено в галузі соціальних комунікацій, 8 (44,4%) — у галузі педагогічних наук, 2 (11,1%) — у галузі технічних наук; 47 кандидатських дисертацій (72,3%) — у галузі соціальних комунікацій, 17 дисертацій (26,2%) — у галузі педагогічних наук. Виявлено суттєве зростання кількісних показників підготовки й захисту дисертацій у галузі соціальних комунікацій, що сприяє розширенню наукового простору досліджень із книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства.

Головною проблематикою дисертацій є вивчення потреб інформаційного суспільства та суспільства знань, цифровізації документно-комунікаційних установ, формування цифрового середовища бібліотек різних типів і видів України та зарубіжних країн. Запровадження наукової галузі "соціальні комунікації" у спецраді Д 64.807.02 від 2008 р. зумовило студіювання теоретико-методологічних засад і прикладних складників розвитку

бібліотечної, інформаційної, книжкової сфер, книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, розглянутих у соціально-комунікаційній парадигмі.

Наступна частина видання містить фактографічні відомості з історії створення та функціонування спецрад Д 64.807.01 та Д 64.807.03. У наведеній таблиці у хронологічній послідовності подано нормативні документи, згідно з якими було створено спеціалізовані вчені ради, зазначено спеціальність і науковий ступінь, уперше наведено їх персональний склад.

Підготовка такого науково-допоміжного покажчика потребує копійчастої пошукової роботи, тож укладачі насамперед зверталися до баз даних (БД) бібліотеки Харківської державної академії культури "Праці викладачів та співробітників ХДАК", бібліографічної та реферативної БД Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ретельно опрацювали відомості вчених секретарів, архівні матеріали ХДАК, бюлетені Вищої атестаційної комісії (1997—2011), атестаційні вісники Міністерства освіти і науки України (2011—2013), спеціальні випуски газети "Освіта України" (2013—2019), фонд дисертацій та авторефератів дисертацій бібліотеки ХДАК тощо.

Видання має потужний науково-методичний апарат, зокрема містить розгорнуту систему допоміжних покажчиків: іменний; наукових керівників/консультантів; організацій, у яких готувалися дисертації; спеціальностей, за якими відбувалися захисти. Покажчик спеціальностей дає користувачеві змогу дістати уявлення про напрями досліджень у межах

наукової спеціальності та обрати документи певної тематики. Продуктивність наукових керівників/наукових консультантів віддзеркалює відповідний допоміжний покажчик.

Високо оцінюючи рецензоване видання, зауважимо лише, що варто було б навести посилання на електронні аналоги дисертацій, адже відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 758 усі тексти від 2015 р. оприлюднюються на сайті установи, де відбувається захист. Окрім того, можна розширити описи, навівши інформацію про офіційну установу й офіційних опонентів.

Рецензоване видання стане у пригоді дослідникам у галузях культурології, історії та теорії культури, української культури, мистецтвознавства, соціальних комунікацій, бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, музеєзнавства, пам'яткознавства тощо.

Підсумовуючи, констатуємо, що сформувалась і нині діє авторитетна харківська наукова школа культурологічно-мистецького та бібліотечно-інформаційного профілю; визначилися хедлайнери власних персоніфікованих наукових шкіл галузевого спрямування, що розвиваються та поповнюються докторами й кандидатами наук. Відповідаючи на зміни у підготовці та атестації кадрів вищої кваліфікації, інтегруючись у світову наукову систему, спецради ХДАК змінюються відповідно до чинних вимог, залишаючись одним із найавторитетніших вітчизняних центрів підготовки та атестації кадрів вищої кваліфікації.

Людмила Глазунова,

*кандидатка наук із соціальних комунікацій,
заступниця директорки з наукової роботи*

*Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка,
голова Харківського відділення Української бібліотечної асоціації,
експертка Українського культурного фонду (2020),*

e-mail: milaglazunova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4453-9070>

Надійшла до редакції 11 грудня 2020 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 323+327](560)(091)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2020.12(293).18-23

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

"Глибинна держава" Туреччини від Ататюрка до наших днів

У статті розглянуто зародження й діяльність "глибинної держави" в республіканській Туреччині, що, на думку автора, була головним організатором спроб переворотів у країні.

З'ясовано, що охоплює поняття "глибинна держава" Туреччини, чи це чітко сформована структура з усіма характерними підрозділами, чи йдеться про сфери й групи впливу, об'єднані загальною ідеєю.

Наукове вивчення феномену "глибинної держави", її генезису та можливої ролі в найгучніших і доленосних подіях Туреччини відбувається від 1990-х рр. Нині значна частина науковців поділяє думку, що, хоча таємні групи змовників існували у Візантії та Османській імперії, в Туреччині формування "глибинної держави" пов'язано з правлінням молодотурків (1908—1918).